

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

ПАВЛИШИН Людмила Григорівна

УДК 1(091)

**ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ У ФІЛОСОФІЇ
ФРІДРІХА ВІЛЬГЕЛЬМА НІЦШЕ**

09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті харчових технологій Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
САВЕЛЬЄВА Марина Юрївна,
центр гуманітарної освіти Національної академії наук України,
професор кафедри філософії науки та культурології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
АЛЯЄВ Геннадій Євгенович,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка,
завідувач кафедри філософії і соціально-політичних дисциплін;

кандидат філософських наук
ПАВЛОВ Юрій Валерійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри філософії та методології науки.

Захист відбудеться 24 лютого 2009 року о 16.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9, ауд. 232.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01030 м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 20 січня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Питання про сенс життя є одним із найважливіших проблем історії людства, яке не втрачає своєї актуальності впродовж багатьох століть.

Сенс життя постає перед людиною як одне із життєво необхідних завдань, які вона повинна вирішити. Пошуки свого місця у світі потрібно розпочинати із себе. Проте, звичайно ж, людина не повинна замикатись на своїй власній особі. Повноту людського буття здатний забезпечити зв'язок із зовнішнім світом, адже справжній сенс життя базується на всезагальному визнанні людини. Сенс життя неможливий без важливих цінностей, які є найвищою метою існування людини. На думку М. Гартмана, цінності, на які вказував Ніцше, лише доповнюють надбання попередньої історії людства. Ніцше вказував на те, що існують також цінності, які не мають нічого спільного із християнською мораллю. На противагу "любові до ближнього" він запропонував "любов до далекого", а також низку цінностей, що відповідають даному факту, а саме: гармонію та повноту життя, волю, силу, усе те, що сприяло б пошуку істинного сенсу життя.

На думку А. Ейнштейна, людина не зможе жити з відчуттям відсутності сенсу в її житті. Сенс життя неможливо купити, винайти чи одержати у спадок, його потрібно невпинно переживати щодня. Подібні думки турбували серця мислителів багатьох епох. В античності проблемою сенсу життя цікавились Сократ і Демокріт, Епікур та Сенека, у епоху середньовіччя – Августин Блаженний, Тома Аквінський, у епоху Відродження – Данте, Петрарка, Піко делла Мірандола, у Нову добу – Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц, у період німецької класичної філософії – І. Кант, І. Фіхте, Г. Гегель. Проблема людини та її місця у світі надзвичайно хвилювала філософів-екзистенціалістів Ж. П. Сартра і А. Камю, М. Хайдеггера і К. Ясперса. Цей перелік прізвищ видатних людей історії філософії можна продовжувати ще довго, адже список цей буде таким же великим та невичерпним, як і саме питання сенсу людського життя. Можливо, хтось сумніватиметься у доцільності виконання поставлених перед собою завдань, тому що ми не будемо жити вічно. То чи варте життя того, щоб жити, перебуваючи у постійному пошуку себе та сенсу свого існування? На думку Мішеля Монтеня, усвідомлення людиною її кінцевості спонукає до дій, до використання усіх можливостей для того, щоб наповнити життя сенсом. На думку Ніцше, якщо людина має основу для життя, то у такому випадку вона витримає усі його вимоги.

Стан розробленості проблеми. Ім'я Фрідріха Вільгельма Ніцше, його філософські ідеї та погляди викликають неоднозначні думки не в одного покоління. Його вважали то поплічником фашизму та "останнім аморалістом", то проповідником вільного духу та борцем за краще майбутнє. Творчу спадщину Ніцше вивчали Г. Гербер, М. Хайдггер, Ф. Юнгер, К. Ясперс. Варто зазначити, що філософія цього мислителя подавалася у спотвореному вигляді О. С. Богомолвим, С. Ф. Одуєвим, В. С. Соловйовим. Гостра критика індивідуалізму та егоїзму Ніцше звучала з уст Ю. М. Давидова, С. П. Знаменського, А. Г. Кутлуніна, А. М. Мочкіна, Г. Тюрха. Дослідженням поглядів Ніцше

стосовно надлюдини, моралі, науки та історії займались М. Я. Абрамович, М. Авксентьев, М. А. Бердяев, А. Данто, Т. Манн, А. Фульє. Ґрунтовний опис біографії філософа подає Д. Галеві. Аналізом моральних поглядів Ніцше займалась Е. Клюс. Проблему добра у філософії Ф. Ніцше досліджував Лев Шестов. Заслуговує на увагу дослідження В. В. Вересаєва аполлонівсько-діонісійського начала у філософії Ф. Ніцше. Ґрунтовним є дослідження В. Б. Кучевського, в якому автор дає характеристику філософії нігілізму Ніцше. Цією проблематикою займалися Ю. М. Давидов, В. Краус, С. Л. Франк.

Творчість Ф. Ніцше є предметом вивчення вітчизняних філософів. Місце та роль філософії життя у становленні духовно-академічної філософії досліджувалось Н. Г. Мозговою. Вплив ніцшеанства на російську релігійну філософію досліджувала Т. Д. Суходуб. Низка дисертаційних робіт стосовно тієї чи іншої проблеми становлять особливий інтерес. Так, проблема надлюдини відображена у роботах Н. Н. Ємельянової, Г. О. Камбал, А. А. Лаврової, І. П. Ярославцевої; проблемою нігілізму займалися Т. В. Лютий, І. В. Силуянова; стосовно етики Ніцше писав свої дослідження С. І. Шаповал.

Об'єктом дисертаційного дослідження є філософія Ф. В. Ніцше як представника "філософії життя".

Предметом дослідження виступає критична рефлексія Ф. Ніцше щодо сутності і ролі феномену сенсу життя у людській життєдіяльності.

Метою і завданням дослідження є системний аналіз сутності сенсу життя як проблеми у філософії Ф. Ніцше, що зумовило низку завдань дослідження:

- дослідити філософські витоки уявлення про сенс життя;
- проаналізувати причини виникнення нігілістичного ставлення до життя у філософії Ф. Ніцше;
- дослідити характер зв'язку вчення Ф. Ніцше про сенс життя з поглядами на сенс життя мислителів попередніх епох;
- розкрити причини негативного ставлення Ф. Ніцше до класичного трактування сенсу життя;
- виявити особливості заперечення Ф. Ніцше бачення сенсу життя у традиціях християнства;
- встановити причини некласичного характеру проблеми сенсу життя у філософії Ф. Ніцше;
- дослідити розвиток ніцшевського ідеалу надлюдини як найвищої мети людської історії та кінцевої мети і сенсу індивідуального життя.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше у дисертаційному дослідженні вивчається специфіка трактування Ф. Ніцше сенсу життя як проблеми.

У результаті в дисертації обґрунтовано низку положень, які виносяться на захист:

- Доведено, що проблема сенсу життя розроблялась Ф. Ніцше не лише як тотальне заперечення попереднього класичного філософського та етичного досвіду, а також як його продуктивне опрацювання і продовження; зокрема, простежено та обґрунтовано зв'язок між поглядами Ніцше та Демокріта, Сократа, Епікура, Г. Сковороди, В. Соловйова, С. Франка, Е. Фромма.

– Доведено, що нігілістичну сутність має не тільки феномен життя у розумінні Ф. Ніцше, а й уявлення про "сенса як такий", зокрема, і "сенса життя".

– Обґрунтовано і доведено, що нігілізм є не просто негативною позицією Ф. Ніцше відносно оцінки класичних цінностей та сучасного стану європейського суспільства, а, насамперед, підставою для визначення сенсу індивідуального життя.

– Обґрунтовано, що "воля до влади" виступає у Ф. Ніцше не просто поняттям, а "концептом", тобто поняттям, яке виконує практичну функцію неklasичного способу позиціонування сенсу життя.

– Доведено, що саме руйнівний характер "волі до влади" є способом здійснення нігілістичного ставлення до класичних цінностей і затвердження нового уявлення про сенс життя.

– Розглянуто та проаналізовано концепцію Ф. Ніцше про надлюдину та подано цілісне уявлення про неї. Доведено, що "надлюдина" не є символом чи конкретною функцією, яку виконує людина за певних обставин, вона не є також конкретним періодом у становленні людини, а виступає реальним способом або рухом, який перетворює абсолютно існуючу людину. Саме тому "надлюдина" постає як втілений сенс життя.

Теоретико-методологічною базою дослідження є історико-компаративістський, герменевтичний, феноменологічний, структуралістський, екзистенційний методи та метод біографічного аналізу. Аргументація обґрунтована на підставі загальнонаукових та філософських принципів: історизму, системності, плюралізму. Порівняльно-історичний та структурно-аналітичний підходи дозволили дослідити проблему сенсу життя в розумінні Ф. Ніцше у єдності формального, історичного та критичного аспектів. Формальність дослідження полягає в обґрунтуванні нігілізму як неklasичного методу дослідження сенсу життя. Історичність дослідження полягає в аналізі усього філософського процесу становлення проблеми сенсу життя, а також у всебічному аналізі історико-філософських, філософсько-антропологічних та етичних аспектів проблеми сенсу життя. Критичність дослідження міститься в аналізі схожості та розбіжності позицій Ф. Ніцше з результатами різних епох.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в тому, що висловлені в дисертації положення та отримані теоретичні результати можуть бути основою для подальшої систематизації дослідження філософії життя в цілому і, зокрема, творчого доробку Ф. Ніцше. Вони також відкривають додаткові можливості для дослідження категорії "сенса життя" в сучасних умовах і подальша апробація цієї категорії у навчальних та дослідницьких програмах з суспільствознавчих дисциплін. Отримані результати мають загальне методологічне значення як історико-філософське знання та методично-прикладне значення як знання етичне та педагогічне. З огляду на це, основний зміст роботи може бути використаний при створенні нормативних курсів філософії, історії філософії та етики.

Апробація роботи. Основні результати дослідження обговорювались під час проведення наукових семінарів на кафедрі філософії НУХТ, а також у вигляді доповідей на науково-теоретичних

конференціях: Міжнародна наукова конференція "Філософія гуманітарного знання. Соціокультурні виміри" (Чернівці, 2007 р.); Міжнародна науково-практична конференція "Суспільно-політичні виміри релігійних процесів в Україні" (Чернівці, 2008 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція "Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства" (Івано-Франківськ, 2007 р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображений у чотирьох наукових фахових виданнях і трьох тезах доповідей, опублікованих у збірках матеріалів конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи викладено на 175 стор., з них – 157 стор. основного тексту, список використаних джерел містить 229 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** розглянуто актуальність теми, стан її розробленості, сформульовано предмет, об'єкт та мету дослідження, обґрунтовано наукову новизну, визначено теоретико-методологічну базу, теоретичну та практичну значущість роботи, висвітлено її апробацію.

У **розділі 1 "Джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження сутності сенсу життя у філософії Ф. В. Ніцше"** аналізуються теоретичні джерела стосовно філософії Ніцше, що лягли в основу дисертації, методи дослідження та філософські витоки уявлень Фрідріха Ніцше про сенс життя.

У **підрозділі 1.1. "Джерельна база дослідження"** проаналізовано праці мислителів різних епох стосовно філософських поглядів Ніцше.

Творча спадщина Ф. Ніцше досліджується у багатьох аспектах. Предметом зацікавленості дослідників є погляди Ніцше стосовно моралі, його ідея надлюдини, думки щодо волі до влади та світового прогресу. Джерельна база досліджується кількома блоками. У першому блоці аналізується література, що стосується поглядів Ніцше на мораль. Серед видатних праць цього роду слід відзначити роботи Вальтера Веймана-Вейє, Т. Манна, М. К. Михайловського, Є. Трубецького, С. Франка, А. Фульє, В. Ф. Чижа, Лева Шестова. Вони зазначали, що Ніцше можна вважати творцем "моралі нового типу", суворим руйнівником знецінених цінностей, який найбільшою вартістю людини вважав її діяльність, за допомогою якої особистість розвиває свої можливості. У другому блоці досліджуються праці В. Б. Кучевського, Г. А. Рачинського, М. Хайдеггера, Г. Юнгера, П. С. Юшкевича, що стосуються проблеми нігілізму у філософії Ф. Ніцше. Автори вказували на антираціоналістичне спрямування нігілізму німецького філософа, його критику тогочасної науки та розуму як постійних супутників моралі добра і зла. П. С. Юшкевич, зокрема, наголошував на тому, що Ніцше прагнув вирішити проблемні питання, пов'язані зі смертю Бога, втратою сенсу життя, які стали причиною знецінення людини та її існування. У третьому блоці аналізується література стосовно ідеї надлюдини. Даною проблематикою займалися М. Авксентьев, М. О. Бердяєв, Ж. Дельоз, С. Франк, А. Фульє, Г. Юнгер. Так, М. О. Бердяєв був впевнений, що людина повинна стати

надлюдиною. Він був переконаний, що Ніцше не закликав до політичної боротьби, а прагнув, щоб усе слабе і хворе в людині було подолане. На думку С. Франка, надлюдина стоїть "по той бік добра і зла", а тому в її житті немає місця для боротьби зі злом. Така людина прагне змінити основу життя. Досліджуючи літературу даного блоку, можна говорити про спільні погляди авторів праць, які зауважили, що для Ніцше життя – це вічне становлення, хаос, з якого народжуються дійсно справжні риси людини, а саме: воля до влади, до сили та гармонії, нестримної енергії та життєвих поривань. Саме така особистість є сенсом та метою людства.

У **підрозділі 1.2. "Теоретико-методологічні засади дослідження"** проведено аналіз методів, які були використані для реалізації дослідження.

Дослідження поглядів Ніцше неможливе без аналізу як його творів, так і праць тих вчених, для яких філософія Ніцше постає як предмет вивчення. Для реалізації дослідницького завдання було використано низку методів, а саме: історико-компаративістський, герменевтичний, феноменологічний, структуралістський, екзистенційний та метод біографічного аналізу. Значний внесок у дослідження творчості Ніцше зробили екзистенціалісти М. Хайдеггер та К. Ясперс. Феноменологічний метод Е. Фінка полягає у виявленні онтологічних поглядів Ніцше шляхом аналізу його висловлювань в галузі психології, філософії культури та антропології. Важливу роль у дослідженні філософії Ніцше відіграє метод біографічного аналізу, започаткований М. Сент-Бьовом та структуралістський метод, на який вказував Ж. Деррида.

Як уже зазначалось, для реалізації дослідницького завдання був використаний історико-компаративістський метод, який дозволив провести порівняльний аналіз трактування сенсу життя у ту чи іншу епоху, а також зіставити думки мислителів різних епох з поглядами Ніцше стосовно даного питання. Через неоднозначність трактувань філософія Ніцше вимагає більш детального та ґрунтовного текстуального аналізу. Це можна зробити за допомогою герменевтики, яка покликана відповідати на запитання, що поставлені у тексті, зрозуміти суть певної проблеми. Досягти цього можна завдяки заглибленню дослідника в об'єкт. Такий процес представлений поняттям "герменевтичного кола", в якому ціле визначається через частини, а частина – через ціле. Закінчивши читати одну частину твору, слід переходити до іншої. Так триває доти, доки не зникають неточності між інтерпретацією тексту та його змістом. Це дозволяє вийти з "герменевтичного кола". Важливим є також аналіз спільних поглядів автора та інтерпретатора на ті чи інші об'єкти та явища. Для вирішення даного завдання слід застосовувати феноменологічний метод, який базується на принципі інтенціональності, тобто на постійному спрямуванні свідомості на предмети. Досліджуючи текст, потрібно відділяти істинне розуміння від хибного. Це можна здійснити за допомогою феноменологічної редукції. Необхідною умовою феноменологічного аналізу є зосередження уваги дослідника не на зовнішньому світі, а на свідомості. Утриматись від впливу навколишнього світу допомагає феноменологічне епохе. Епохе забезпечує феноменологічне дослідження "чистої

свідомості", дає можливість мати справу не з реальними предметами, а з їх феноменами. За даних обставин можна проаналізувати яким чином свідомість приймає участь в усвідомленні феноменів. Окрім цього, епохе має ще й онтологічне значення, яке полягає у трактуванні епохе як надійного методу пошуку трансцендентальної суб'єктивності. Отже, епохе та редукція створюють сприятливі умови для дослідження активності свідомості.

Для дослідження творів Ніцше важливе значення має вивчення правил функціонування мови тексту, а також процесів мислення та підсвідомості. Вирішенням цих питань займається структуралізм, який дає можливість заглибитись у внутрішню будову тексту та дослідити його як систему, що складається із частин та елементів, вивчити сукупність прихованих відношень шляхом абстрагування від конкретних особливостей елементів цієї чи іншої системи. Цей метод дає можливість вивчити форми та зв'язки між елементами, а також переходити від поверхневих семантичних зв'язків та правил до прихованих закономірностей.

Дослідження творів Ніцше, його поглядів та ідей було б неповним без методу біографічного аналізу, адже можна говорити з усією відповідальністю, що його філософія – це його життя, а життя є його філософією. Про цей факт йде мова у книзі Даніеля Галеві "Життя Фрідріха Ніцше". Такої ж думки дотримувався С. Цвейг, який у своїй праці "Боротьба з демоном. Гельдерлін, Клейст, Ніцше" зумів змалювати картину життя Ніцше, на фоні якої розгортались сюжети його творів. Складається враження, ніби сама доля диктувала Ніцше сценарій його праць.

Для використання у дисертаційній роботі екзистенційного методу були вагомими підстави, адже екзистенціалізм та ніцшеанство мають близькі один до одного предмети дослідження. Існування та життя розглядаються як вічний потік становлення. Однак слід зазначити, що між цими поняттями є суттєва відмінність. Життя є вітальним процесом, який охоплює не тільки соціальну сферу, але й духовну, а тому воно є суто ірраціональним. Екзистенціалісти представили Ніцше як "ввічливу" та "стриману" особистість, оскільки, говорячи про "існування", вони мали на увазі саме соціальний процес становлення людини, який вважали пасивним та страждальним. На думку Хайдеггера, заслуга Ніцше полягає в тому, що він зумів відкрити сутнісний зміст буття.

З огляду на використані методи, можна стверджувати, що вони забезпечили досягнення мети, поставленої у дисертаційному дослідженні.

У **підрозділі 1.3. "Філософські витoki уявлень Ф. В. Ніцше про сенс життя"** проаналізовано погляди Ніцше та його попередників, що відображали їх спільну думку щодо трактування сутності сенсу життя.

Питання про сенс життя має довгу історію. Близькими за духом стосовно трактування сенсу життя були мислителі античності Демокріт та Епікур. На їх думку, сенс життя полягає у прагненні до задоволення. Вони вважали, що людина нічим необмежена, має всі можливості для свого удосконалення. Кіренаїки, зокрема, Арістіпп, Федор, Гегесій, вважали, що сенс життя –

насолоджуватись теперішнім. В епоху Нової доби та Просвітництва на перший план своїх філософських роздумів мислителі поставили людину, сенс життя якої полягав у ствердженні себе як особистості. У період німецької класичної філософії Кант вважав, що сенс життя людини існує не сам по собі, а в усвідомленні нею свого буття як людського. Й. Фіхте вбачав сенс життя людини у її вдосконаленні та гармонії із собою. Дослідивши погляди попередників Ніцше стосовно сутності сенсу життя, доречно говорити про їх схожість із позицією німецького філософа стосовно даної проблеми. На формування поглядів Ніцше мав Я. Буркхардт, який також був розчарований станом тогочасного суспільства. Падінням моралі були занепокоєні Г. Лебон у Франції, Ч. Пірс у США, В. Соловйов у Росії. Духовна криза суспільства спонукала Ніцше переоцінити попередні цінності та вказати на принципово новий сенс життя людини, який полягав у розвитку гармонійної особистості, яка завдяки волі до влади, силі тіла та духу зможе, подолавши в собі людину, стати новим її типом – надлюдиною.

Ідеї Ніцше стосовно сенсу життя знайшли свій відбиток у його творах. Завдяки праці "Народження трагедії з духу музики" Ніцше показав, що істинний сенс життя людина зможе віднайти у світі, у якому колись жили давні греки. Гармонія, воля та інстинкти панували там. Саме така ірраціональна стихія здатна зробити людину щасливою. Занепокоєння Ніцше стосовно падіння моралі, нівелювання людини знайшло своє відображення у працях "Людське, надто людське", "По той бік добра і зла", "До генеалогії моралі", "Сутінки ідолів, або Як філософують молотом", "Антихрист" та "Воля до влади". Щодо твору "Так казав Заратустра", то саме на сторінках цієї праці Ніцше змалював найвищу мету людства – надлюдину. Саме у її формуванні і розвитку полягає справжній сенс життя.

У розділі 2 "**Нігілізм**" як концепт заперечення класичного трактування сенсу життя" досліджено специфіку поняття "нігілізм" у філософії Ф. Ніцше, а також причини нігілістичного ставлення німецького філософа до християнської, просвітницької та соціал-демократичної моделей сенсу життя.

У підрозділі 2.1. "**Специфіка поняття нігілізму у філософії Ф. В. Ніцше**" подано характеристику та аналіз сутності нігілізму у філософії Ф. Ніцше.

Психологічна криза, яку Ф. Ніцше назвав іменем "нігілізм", має декілька коренів. Першим його джерелом є те, що в бутті немає сенсу, немає ніякої мети: становленням нічого не досягається. Пошуки людиною сенсу обертаються у розчарування. Щодо другого джерела нігілізму, то він виявляється тоді, коли у всьому, що відбувається, людина хоче бачити певну цілісність, а оскільки вона відсутня, то це призвело до краху єдності. Не було принципу, який би поєднав усю сукупність суцього. Принципом для суцього є його ознака – воля до влади. Третє джерело нігілізму – падіння віри в "істинний світ". Це відбувається тоді, коли людина розуміє, що він складається тільки з психологічних потреб і людина не має права на той "істинний світ". Це призвело до того, що такі категорії як "єдність", "буття" вилучаються зі світу, а тому він стає таким, що втратив свою цінність.

В історії європейського нігілізму Ніцше виділив чотири періоди. Перший він розумів як "період неясності", коли робились усі спроби зберегти старе, перш за все, віру у мораль та не допустити поширення нового, під яким розуміли занепад моральної свідомості. У другому "періоді ясності" люди зрозуміли, що старе і нове – кардинально протилежні явища. Старі моральні цінності ведуть життя у зворотному напрямку, а нові – гарантують його розквіт. Проте, усвідомлюючи усе це, люди ще недостатньо сильні, щоб прийняти нове. Третім був період "трьох великих афектів", де панували зневага, співчуття та руйнування. Ніцше сам пройшов сувору школу нігілізму і супроводжуючого його песимізму. Філософ розумів песимізм як початкову форму нігілізму, як його логіку. Песимізм виникає як реакція на падіння життєвих інстинктів. Завдяки песимізму утворились два способи світосприйняття. Згідно з першим, людина повинна покійно жити під тягарем тогочасної моралі. Щодо другого, то він полягає у її подоланні. Другий спосіб сприяє переходу песимізму у фазу нігілізму. Існує два його значення, а саме: активний нігілізм, що полягає у зміцненні духовних сил та пасивний, який означає занепад духу. Тогочасне суспільство, на думку Ніцше, було наскрізь пронизане неповним, ще незавершеним нігілізмом. Це означає, що старі цінності змінюються новими. Проте неповний нігілізм ставить нові цінності на старе місце. Тому потрібен повний нігілізм, який руйнує навіть місце старих цінностей, а, отже, переосмислює їх. Ніцше вважав, що декаданс необхідний заради подальшого розвитку життя, а нігілізм є способом завершення декадансу.

У підрозділі 2.2. "Нігілістичне ставлення Ф. В. Ніцше до просвітницької моделі сенсу життя" досліджено причини нігілістичного ставлення Ніцше до раціоналізму епохи Просвітництва.

Ніцше як представник "філософії життя" стверджував, що свідоме, раціональне мислення не сприяє пізнанню життя, адже його можна лише відчувати. Мислителі епохи Просвітництва, на відміну від Ніцше, виступали за подальший розвиток наукової думки. Ця епоха створила культ людини, яка здатна глибоко оцінювати ідеї, явища, моральні вчинки, а також і наслідки своїх дій. Початок моральності, на думку Ж. Ж. Руссо, знаходиться в розумі. Немає сумніву в тому, що просвітники займались вивченням людської суб'єктивності, а саме: розуму, почуття, волі. Звичайно ж, вони більшу увагу приділяли розуму, який, на їх думку, може забезпечити відносну цілісність особистості, застерігаючи її від аморальних вчинків, пристрастей та інших негативних дій людини. Такий акцент на прерогативу розуму перешкоджав просвітникам розкрити таємницю людської індивідуальності. Незважаючи на те, що в епоху Просвітництва людина із силою її розуму вважалась такою, що здатна творити свою долю та змінювати світ, ідеал особистості зазнав краху. У дану епоху суверенітет приписувався народам та общинам, а окрема людина була всього лише дрібненькою порошиною у великому Всесвіті. З цього можна робити висновок щодо причин, які спонукали Ніцше негативно ставитись до влади розуму, який не зміг сприяти щастю та духовному збагаченню людини. Німецький філософ вважав, що всі проблеми тогочасної культури виникли через те, що вона була зорієнтована на

науку, яка суперечить природному вияву життя з його необхідними відчуттями. Життя у філософії Ніцше було спрямоване у майбутнє, тому він виступав проти ностальгії просвітників за історичною спадщиною людства. У праці Ніцше "Про користь та шкоду історії для життя" йде мова про те, що історія паралізує волю до дій, не залишає місця для інстинктів. Він мріє про можливість потрапити у неісторичне середовище, де людина мала б змогу піднятися до над-історичного рівня. За даних обставин особа звернула б увагу на мистецтво, яке робить буття вічним та стабільним. Ніцше сподівався, що прийде час, коли людина буде стояти осторонь від подій історії, жити з вірою у кращих представників людського роду.

У підрозділі 2.3. "Нігілістичне ставлення Ф. В. Ніцше до християнської моделі сенсу життя" проаналізовано негативне ставлення Ніцше до тогочасної моралі, яка послаблюючи внутрішні сили людини, перешкоджає вияву її творчих та життєвих потенцій.

Переконання у тому, що "істинного світу" ідеалістів вже не існує, було причиною занепокоєння Ніцше кризою тогочасної моралі. На його думку, християнська мораль призвела до виродження людства. Любити ближнього, співчувати йому, бути смиренним – це основні життєві принципи, які проповідувало духовенство. Існування людини повинно базуватись на страху перед Богом та покорі йому. Ніцше гнівно висловлювався на адресу християнства як такого, що перешкоджає гармонійному розвитку сильних людей, основними характеристиками яких є воля до влади, сила, природні інстинкти. Піддаючи різкій критиці християнство, Ніцше вказував на те, що духовенство тішить людей обіцянками про щасливе вічне життя у потойбічному світі. Церква, проповідуючи покору та смиренність, відбирає у людини віру в себе, свої можливості та здатність об'єктивно оцінювати реальний світ. Заперечуючи Бога, Ніцше прагнув довести сучасникам та прийдешнім поколінням, що у людини повинна бути така сила духу, яка допоможе їй жити без надії на Бога. На думку Ніцше, християнство нав'язує людині уявний сенс, не даючи їй змоги віднайти справжній, не ідеальний, а земний та реальний. Справжнє панування над усім земним, як вважав німецький філософ, полягає у запереченні ілюзорного потойбічного світу та віру у щастя на землі. Християнська мораль є інстинктом деградації і зневіри, "хворобою європейців". На думку Ніцше, всі догми християнства спрямовані на підтримку слабких та невдах, які не здатні жити самотійно. Вони лише заважають іншим, впливають своєю негативною енергетикою на здорових людей, зазіхають на їх силу і повноту життя. Вища людина не повинна забувати про свою самоцінність, а також і про те, що вона є центром Всесвіту. Тому Ніцше закликав своїх сучасників стати по той бік добра і зла, встановити нову мораль, докорінно змінити себе, ставши такими, що здатні самі творити нові цінності. Однією із найвеличніших подій, на думку Ніцше, була смерть Бога, яка відкрила шлях до повного розвитку творчого потенціалу людини. Прийшов час змін, коли особистість відчула свою цінність. Людина має усі шанси стати надлюдиною, уподібнившись самому Творцеві.

У підрозділі 2.4. "Нігілістичне ставлення Ф. В. Ніцше до буржуазно-демократичної та соціал-

демократичної моделі сенсу життя" проаналізовано стан тогочасного суспільства з огляду на негативні сторони соціалізму та демократії, а саме: рівність усіх, втрату людиною своєї індивідуальності.

Духовну кризу тогочасного суспільства Ніцше передбачив одним із перших у XIX столітті. На переконання Ніцше, демократія є занепадницькою формою держави, самообманом, де приниження людини і керованість нею розглядаються як прогрес. Ідея рівності громадян, яку проголошували вожді-демократи, призвела до породження безликої людини, що не відрізнялась нічим особливим від загальної маси "стадних людей". Надії на демократію та соціалізм, як вважав Ніцше, беззмістовні. Соціалізм небажаний навіть у вигляді експерименту. Соціалісти заперечують право і правосуддя, індивідуальні прояви особистості. Сповідуючи індивідуалізм, Ніцше не мав на увазі всездозволеність особи. Він хотів лише збільшити свободу людини, а не зробити її необмеженою. Соціалізм може розраховувати лише на коротке і випадкове існування за допомогою крайнього терору, знищення людини, тримаючи у покорі всіх громадян того чи іншого суспільства. За даних умов, звичайно ж, неможливий розвиток вільної та щасливої особистості. На думку Франца Мерінга, важливе місце у філософії Ніцше займає його боротьба проти соціалізму. Соціалізм та демократія, продукуючи покірних людей-машин, є небезпечними для освічених та культурних особистостей, які прагнуть віднайти істинний сенс життя та впевненою ходою йти вперед, вдосконалюючи себе.

У розділі 3 **"Воля до влади" як концепт позиціонування некласичного трактування сенсу життя"** проаналізовано погляди Ніцше стосовно людського існування на основі внутрішньої сили особистості, її інстинктів та життєвої енергії.

У підрозділі 3.1. **"Некласичний характер трактування сутності сенсу життя у філософії Ф. В. Ніцше"** розглянуто ірраціоналістичні уявлення Ніцше щодо сутності сенсу життя, його захоплення античною епохою, життєва стихія якої здатна породити благородну та сильну особистість.

Поняття "некласичний" означає розчарування в ідеї царства розуму, яка панувала у XVIII ст. Серед основних рис некласичності слід виділити такі: ірраціоналізм, песимізм, відсутність системності та форми, естетизм. На формування некласичного уявлення Ніцше про сенс життя мало переконання філософа в тому, що розум не здатний проникнути у психіку людини, її внутрішній світ, дати життєві орієнтири. Раціоналізм не лише не сприяє гармонізації людського життя, а заважає цьому. Тому, стоячи на позиціях ірраціоналізму, Ніцше був переконаний, що емоції, почуття, переживання, інстинкти здатні зробити людину щасливою. Захоплюючись античним мистецтвом, міфами та легендами, Ніцше хотів показати картину справжнього життя, де панують пристрасті вільні від авторитету розуму. Німецький філософ критично оцінював сучасну йому культуру. На його думку, меркантильні інтереси, холодний науковий раціоналізм, намагання держави керувати культурою призводять до занепаду останньої. Людина, пізнаючи за допомогою розуму, відчуває, що не так все добре у цьому світі, де панує страх і біль, труднощі та випробування, де, неначе примара, причаїлася

смерть, яка будь-якої миті може забрати людину з собою. Людині важко довго перебувати у ситуації, коли світ стає байдужим до всього, у що вона вірить і на що сподівається. Визнання цього жахливого факту повинно означати "волю до ніщо". Ніцше вважав, що людина буде в захопленні від того, що світ позбавлений структури, форми і змісту, адже у такому випадку вона змушена буде сказати "так" діонісійському світу з його нестримними пориваннями та інстинктами. Саме такі умови сприятимуть формуванню досконалої людини, яка зможе по-новому усвідомити істинний сенс життя, який полягає у людині нового типу, сильній тілесно та духовно. Проте, перш за все, потрібна неабияка мужність, щоб відмовитись від тих мрій та переконань, якими за допомогою розуму втішають людину. Тому спасіння від світу песимізму та смутку, на думку Ніцше, полягає у мистецтві, а саме – у античному. Вищим досягненням грецької культури Ніцше вважав злиття діонісійського та аполлонівського начал. Ці дві протилежності необхідні для гармонії та краси. Завдяки Аполлону та Діонісу Ніцше хотів показати боротьбу між песимізмом та оптимізмом, між філософським запереченням сенсу життя та намаганням виправдати його хоча б як естетичний феномен. Головна ідея естетики Ніцше полягала в тому, що мистецтво в цьому земному світі нічого не боїться, оскільки все негативне під його дією перетворюється на прекрасні та вічні образи.

У підрозділі 3.2. **"Пізнавальні спроможності людини та їх роль у формуванні сенсу життя"** проаналізовано погляди Ніцше на природу свідомості та її роль у пізнанні людиною навколишньої дійсності, себе самої та сенсу життя.

Розмірковуючи над питанням пізнавальних спроможностей людини, Ніцше дійшов висновку, що засобами логіки неможливо ефективно пізнавати. Свідомість вимальовувалась в його уяві у вигляді кривого дзеркала, що спотворює розуміння навколишньої дійсності і не дає змоги людині зрозуміти свій внутрішній світ. Заблудження заволдіває життям людини завдяки свідомості. Крім того, свідомість надає заблудженню статусу істини. Ніцше вважав, що думки про цінність життя визначаються чимось, що лежить поза свідомістю людини. Свідоме "Я" думає, шукає дорогу, ступає на неї, не усвідомлюючи, що надихав її на ці дії розум тіла. Логіка, на думку Ніцше, не може бути універсальним засобом задоволення потреб. Її роль обмежується лише тим, щоб зрозуміти іншу людину, її думки та потреби. Тому своє вчення про пізнавальну діяльність людини Ніцше будує в аспектах психології та філософії, що пов'язані з життєвими інстинктами та потягами людини. На думку Ніцше, пізнання має біологічну основу. Людина знає стільки, скільки потрібно в інтересах роду. Тому пізнання є глибоко соціальним фактом, який наче поєднує одну людину з іншою. Проте не лише завдяки соціальності пізнання володіє біологічним характером. Страх спонукає людину до пізнання оточуючого світу, адже жити у невідомості нестерпно. Через це люди прагнуть мати хоч якийсь пояснення того чи іншого явища, ніж не мати його зовсім. На думку філософа, кінцевим результатом раціонального пізнання може бути лише заблудження. Звичайно ж, людина завжди буде прагнути досягнути істину. Але, на жаль, вона буде обманом та ілюзією. Ніцше вважав, що істину неможливо

віднайти, бо світ перебуває у постійному становленні. Ілюзії життєво необхідні для людини, адже в них прихований початок збереження поступу вперед. За даних умов особистість має можливість впевнено йти по життю, зміцнювати свою могутність та волю до влади. Нехай неможливим буде об'єктивне пізнання, проте є шанс побудувати життя на нових ілюзіях.

У підрозділі 3.3. **"Воля до влади" як спосіб некласичного пізнання сенсу життя**" проаналізовано позицію Ніцше стосовно волі до влади як головної риси життя та процесу становлення.

Свою концепцію волі до влади Ніцше вибудовував під впливом вольового метафізичного начала Артура Шопенгауера. Волю до влади Ніцше розглядав як біологічну боротьбу за торжество життя. Для Ніцше, на відміну від Шопенгауера, воля не є осередком трагічного фаталізму. Основою моралі є воля до влади, котра цілковито залежить від життєздатності людини. Цей факт і був для Ніцше тією базою для побудови теорії про два види моралі — панів і рабів. Благородна мораль повинна бути основою життя. Зовсім протилежною є мораль раба. Люди, у яких немає життєвих інстинктів і волі до влади, не можуть проповідувати моральні принципи. Вони не здатні ні на що, крім як йти за сильними, підкорятись їх волі. Вважаючи, що основою життя є воля до влади, Ніцше заперечував теорію Дарвіна, який говорив, що у ході боротьби за існування слабкі вимирають, а виживають сильніші. Німецький філософ, не погоджуючись з такою думкою, говорив, що сильніші гинуть швидше, ніж слабші. Лише у боротьбі за владу, що є основою будь-якої боротьби, сильніші отримують панівне становище і завдяки цьому виживають. Воля до влади як головна риса життя і процесу становлення підтримує їх внутрішню єдність.

Природа волі до влади полягає у тому, щоб творити. На думку Ніцше, нерівність між людьми є справедливою і природною. Вища культура формувалась завдяки тому, що вища раса перемагала слабку. Слід зазначити, що сильна раса повинна завжди працювати над собою, щоб зуміти зберегти своє панівне становище. Думку про те, що центром життя повинні бути сильні, у яких воля до влади вільно проявляється, заперечували. Причиною цього явища було повстання рабів у моралі, яке негативно вплинуло на тогочасну культуру. На думку Ніцше, повстань рабів у моралі було декілька, крім християнства, буддизму і вчення Сократа. У період реформації раби виступили проти католицької церкви і Відродження. Водночас вільнодумство, революцію, демократію і природознавство слід вважати також повстаннями. Аналізуючи зауваження Ніцше, можна побачити, що він намагався розширити поняття "повстання рабів у моралі". На думку Геральда Геффінда, німецький філософ не звернув уваги на те, що стародавнє християнство являє собою майже те саме, що Ніцше називав діонісієвим рухом. Завдяки теорії повстання рабів він хотів показати, що щасливі люди кращі, ніж нещасливі. Щасливі люди незалежні, вони розвивають свою діяльність завдяки внутрішнім чинникам.

У підрозділі 3.4. **"Надлюдина як уособлення волі до влади та суб'єкт некласичного пізнання**

сенсу життя" проаналізовано ніцшевське трактування надлюдини як уособлення найвищого ідеалу життя та сенсу існування людини.

Духовний занепад тогочасного суспільства, падіння моральних цінностей, нівелювання людини спонукали Ніцше до пошуку шляхів, які б вивели людину на вищий щабель розвитку. Він покладав великі надії на надлюдину, адже вона здатна врятувати людство.

Надлюдина – це митець, що сам творить закони. В її руках знаходиться уся політична, релігійна та духовна влада. Як зазначав Ж. Дельоз, у Ф. Ніцше теорія вищої людини є критикою, що розкриває найглибшу і найнебезпечнішу містифікацію гуманізму. Вища людина повинна вести людство до досконалості. Проте не відразу можна стати надлюдиною. Перш за все повинен змінитись людський дух, який для цього проходить певні стадії.

Перша стадія – це стан верблюда, який на своїх плечах носить тягар усіх зобов'язань, що диктує йому мораль тогочасного суспільства. Він відчуває себе рабом тих добродетелей, які вже давно стали нормою. На другій стадії людина не хоче більше так жити, вона скидає з себе ці моральні пута і стає гордим левом. Така людина вже може сама творити нові цінності. Потім лев перетворюється на дитину, котра є символом нового життя. Проте це перетворення є справою тимчасовою. Воно є ключовим моментом на шляху людини як нового творця моральних цінностей, які повинні носити автономний характер, бо інакше усі старання людини будуть даремними і вона знову повернеться до стадії верблюда. Людина, котра прагне вийти за межі своєї індивідуальності, подолати себе і стати надлюдиною, повинна розвивати свою волю до могутності, полюбити своє власне "Я". Ніцше наголошував на тому, що становлення надлюдини відбувається всередині кожного з нас. Мало хто розгледів, що тілесна міцність передбачає не повернення до стану тварини, а її подолання всередині самого себе. Позитивіст М. Михайловський, який був палким прихильником демократії, заперечував надлюдину, вважаючи її ворожою для народних мас. В. Соловйов вважав, що Ніцше спотворює "ідею надлюдини", тому що надлюдиною був той, хто подолав смерть, а надлюдина німецького філософа стала антихристом. Князь Євген Трубецькой також не у захваті від надлюдини Ніцше. Він не може змиритись з тим, що для неї потрібен п'єдестал, "чернь", над якою надлюдина була б царем та володарем.

Надлюдина виникає як антипод тогочасній людині. Ідеальний образ нової людини поєднував у собі два начала – діонісійське, з його радісним інстинктом життя та аполлонівське, яке надавало цьому життю цілісність ідеалу. Надлюдина сприятиме удосконаленню тих, хто йде поруч з нею. Вона – це сенс існування землі, новий тип життя, який рано чи пізно стане реальним.

У **Висновках** узагальнено результати дисертації, що висвітлюють проблематику та загальну структуру дослідження:

1. Класичний характер трактування сенсу життя означає те, що людство уявляє світлу, оптимістичну перспективу у своєму існуванні, яка полягає у Царстві Божому. Для Ніцше така

настанова була неприйнятна, оскільки він не бачив жодної зовнішньої підстави, насамперед, через догмат Бога, яка би була абсолютною запорукою на майбутнє. В такому ставленні до класичного світогляду є своя логіка. На думку Ніцше, для того, щоб бути вільним, людству не потрібні зовнішні обставини. Людина завжди відчувала себе залежною, особливо від Бога.

2. Становлення Ніцше як філософа, який був засновником напряму "філософії життя", слід розглядати з точки зору формування вчення про нігілістичне здійснення. Ніцше представив нігілізм як концепт, тобто поняття, яке водночас виступає смисловим простором неklasичного трактування сенсу життя. Тому відсутність ціннісних сторін життя людини спонукала Ніцше переосмислити духовну активність людства в культурі. На думку німецького філософа, нігілізм приходить як психологічний стан, коли людина, шукаючи сенс у становленні, не знаходить його. Іншою ознакою нігілізму, як вважав Ніцше, був крах єдності, коли немає принципу, який би поєднав усе суще в очах людини. Останньою формою нігілізму було усвідомлення того, що "істинний світ" базується на психологічних засадах, а цінність надається сущому лише з однією метою — стверджувати людську самоцінність. Нігілізм Ніцше не полягає у простій заміні одних цінностей іншими, а є рухом, процесом постійного відкидання. Нігілізм можна назвати "вічно триваючою порожнечою".

3. Некласична філософська думка висунула на перший план ірраціональні засоби пізнання буття. Класичні, раціональні пізнавальні засоби тут не діяли.

4. На відміну від класичного уявлення про життя як процес, який добігає кінця, щоб після смерті перетворитись на вічність, неklasичне уявлення про сутність життя базувалося на тому, що життя має здатність нескінченно збільшуватись, через що уявлення про потойбічне існування втрачало сенс. У неklasичній моделі пізнання сенсу життя суб'єктом виступає свідомість як трансцендентальний суб'єкт, або воля, або лібідо. "Воля до влади" є справжнім змістом життя. В процесі самореалізації життя пізнає само себе, а людина є лише тлом, на якому це життя здійснюється.

5. Просвітницька модель сенсу життя може вважатись дуже близькою до ніцшевської, бо передбачала відчуження від традиційного християнського світогляду. Але Ніцше не міг її прийняти через абсолютизацію людського розуму як способу розуміння сенсу життя. Принцип відкидання індивідуальної свободної волі не був властивий просвітницькому світогляду, який базувався на принципі "загального блага".

6. Відкидання загальнозначущості християнської доктрини стало найважливішим для Ніцше тому, що в ній стверджувалась не тільки залежність людини від Бога, а й творча, добродесна її сутність, яка дісталась людині як "Подобі Божій". Заперечення Бога означало для Ніцше ще тільки половину справи, тому що в людини час від часу виникало бажання убити Бога.

7. Нігілістичне ставлення Ф. Ніцше до соціал-демократії пояснюється тим, що він вважав їх тими чинниками, які проголошуючи принципи рівності та колективного способу життя усіх людей, призводять до нівелювання особистості, втрати її індивідуальності та перешкоджають проявам

життєвих інстинктів.

8. Надлюдина є результатом пізнання життям самого себе. Отже, надлюдина є справжнім суб'єктом пізнання сенсу життя, але з позиції класичної філософії її суб'єктність не є традиційною. Можна вважати її "безсуб'єктним суб'єктом", бо вона є результатом абсолютного самоздолання людини. В цьому розумінні надлюдина не є "більш досконалою людиною", а є результатом відкидання та винищення людини. Це означає, що надлюдина встановлює особливий, надлюдський спосіб ставлення до світу, тобто перетворює не світ відповідно до власних цілей, а людей заради власних потреб. Вона є абсолютною метою, що перетворює людину на абсолютний засіб.

9. Якщо відзнакою соціального перебування людини є розвиток, то такою ознакою для надлюдини є еволюція як відтворення "світу без людини" на більш високому, як здавалось Ніцше, рівні, на якому людина долається як "велика культурна невдача".

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Павлишин Л. Г. Проблема еволюції надлюдини у філософії Ф. Ніцше / Павлишин Л. Г. // Науковий вісник Чернівецького університету (серія: Філософія). — Чернівці: Рута, 2007. — Вип. 346–347. — С. 159–62.
2. Павлишин Л. Г. Нігілізм як результат переоцінки цінностей у філософії Ф. Ніцше / Павлишин Л. Г. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (серія: філософія). — Тернопіль: Видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. — № 15. — С. 91–95.
3. Павлишин Л. Г. Суперечливий характер ставлення Ф. Ніцше до християнської церкви та Бога / Павлишин Л. Г. // Науковий вісник Ужгородського національного університету (серія: право). — Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2007. — № 7. — С. 367–370.
4. Павлишин Л. Г. Фрідріх Ніцше про аполлонівсько-діонісійське начало як виклик раціональному способу життя людини / Павлишин Л. Г. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (серія: філософія). — Тернопіль: Видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. — № 16. — С. 44–49.
5. Павлишин Л. Г. Моральні цінності як невід'ємний атрибут духовного життя людини / Павлишин Л. Г. // Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27-28 квіт. 2007 р., Івано-Франківськ. — Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. — С. 200–201.
6. Павлишин Л. Г. Грецька трагедія як вічний символ радості і повноти життя / Павлишин Л. Г. // Філософія гуманітарного знання. Соціокультурні виміри: Міжнар. наук. конф., 26-27 жовт. 2007 р., Чернівці. — Чернівці: Рута, 2007. — С. 100–101.
7. Павлишин Л. Г. Християнська мораль як заперечення сили та могутності життя у філософії

Фрідріха Ніцше / Павлишин Л. Г. // Суспільно-політичні виміри релігійних процесів в Україні: Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 квітня 2008 р., Чернівці. — Чернівці: Рута, 2008. — С. 73–75.

АНОТАЦІЇ

Павлишин Л. Г. Проблема сенсу життя у філософії Фрідріха Вільгельма Ніцше. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009.

У дисертації досліджується проблема сенсу життя у філософії Ф. В. Ніцше. Духовна криза суспільства була причиною пошуку німецьким філософом моралі для вільної людини на шляху руйнування традиційних цінностей, орієнтація на які знищує особистість та її віру у власні сили. На думку Ніцше, головною умовою вдосконалення людини є воля до влади, за допомогою якої слабкий зможе стати сильним. У філософії німецького мислителя не менш гостро стоїть питання щодо любові до ближнього, милосердя та співчуття. Ці поняття так міцно прикипіли до психіки тогочасної людини, що будь-який сумнів у їх доцільності викликав глибоке обурення як з боку представників церкви, так і з боку простого обивателя.

Згідно з Ніцше, найвище завдання людини полягає в тому, щоб бути цілісною індивідуальністю, шляхетною, мужньою і висококультурною особистістю. Людина є вільною та сильною, якщо усвідомлює себе особистістю. Лише за умови виконання всіх цих умов людина буде справді вільною та моральною. Всю соціально-політичну історію Ніцше характеризував як боротьбу двох воель до влади – волі сильних видів, аристократичних панів і волі слабких – маси, рабів, юрби, череди. Аристократична воля до влади – це інстинкт підйому, воля до життя. У зв'язку з цим Ніцше вказував на той факт, що особистість, подолавши себе, стане прекрасним, могутнім надлюдським видом, який здатний зробити життя цінним та сповненим сенсу.

Ключові слова: життя, сенс життя, філософія життя, нігілізм, воля до влади, надлюдина.

Павлишин Л. Г. Проблема смысла жизни в философии Фридриха Вильгельма Ницше. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова. – Киев, 2009.

В диссертации исследуется проблема смысла жизни в философии Ф. В. Ницше. Духовный кризис общества был причиной поиска немецким философом морали для свободного человека на пути

крушения традиционных ценностей, ориентация на которые разрушает личность и ее веру в собственные силы. Согласно Ницше, важным условием усовершенствования человека является воля к власти, при помощи которой слабый сможет стать сильным. В философии немецкого мыслителя не менее остро стоит вопрос относительно любви к ближнему, милосердия и сочувствия. Эти понятия так крепко прижились в психике человека того времени, что любое сомнение относительно их целесообразности вызывало гневное осуждение, как со стороны представителей церкви, так и со стороны обычного обывателя. Ницше был уверен, что жизнь не заключена в узкие рамки, мир не является недвижимым, а постоянно развивается и растет. Если бы мир был уже до конца созданный, то в таком случае человек будет находиться в бездеятельности, ожидая своего конца. Мир должен быть незавершенным, чтобы человек имел возможность принимать участие в его усовершенствовании. Согласно Ницше, человеку нужно избавиться от всех моральных норм, которые делали его беспомощным и неуверенным в себе. Личность всегда мечтала о красивой и благородной жизни. Ницше учил, что напрасно искать ее в загробном мире, ведь можно обрести счастье здесь, на земле. Человек хочет и может создавать, ведь у него заложен творческий потенциал невероятной силы. Нужно лишь желание и воля, и тогда все будет в этом мире человеку под силу, поднимется он к высотам, которые еще не так давно казались ему недостижимыми. Ницше считал традиционную мораль вредной, поскольку она призывает человека отказаться от своих жизненных инстинктов. Мораль обязанности требует от личности постоянно держать себя в руках, не забывая выполнять все предписания. Шаг вправо или влево расценивался как отступление от принятых норм морали. Обязанность приводит к тому, что личность перестает быть хозяином своих поступков и мыслей. Человек становится похожим на запрограммированную машину, которая выполняет все в строгом порядке. Тот, кто согласен действовать как все, считал Ницше, еще и пяти шагов не сделал в самопознании, так как в ином случае, он знал бы, что нет одинаковых действий. Каждая личность неповторима, поэтому и поступки ее будут такими же. Высшие люди не имеют представления об обязанности, так как в своей жизни они находятся по ту сторону совести. Наивысшая задача человека состоит в том, чтобы быть целостной индивидуальностью, благородной, могущественной и высококультурной личностью. Человек будет свободным и сильным, если считает себя личностью. Только при выполнении всех этих условий можно стать действительно свободным и жить в свободном и моральном обществе. Идеалом здесь будет воля не в христианском понимании, которая является несвободой, внутренним порабощением, смирением перед силой, а воля Античности и Возрождения. Согласно Ницше, настоящая воля к могуществу, к жизни была присуща гармонической культуре древних греков. Для них земля была не местом подготовки к загробной жизни, не мостиком, который ведет к воротам рая, а территорией, где развивалась творческая сила и энергия жизни. Их не волновали грех, моральные оценки и обязанность. Они жили полноценно и гармонично. Переход к свободному обществу возможен не путем насильственного уничтожения существующего общества

несвободы, так как любое насилие порождает новое насилие, а именно путем возрождения идеала свободной, сильной человеческой личности. Всю социально-политическую историю Ницше считал борьбой двух волей к власти – воли сильных высших видов, аристократических господ и воли слабых – массы, рабов, толпы, стада. Аристократическая воля к власти – это инстинкт подъема, воля к жизни. Рабская воля к власти – инстинкт упадка, воля к смерти, к ничто. Высокая культура – аристократическая, а господство толпы ведет к вырождению культуры, к декадансу. Ницше считал, что история человечества последних тысячелетий, начиная от господства древней аристократии к современности, является процессом постепенного вырождения здоровых жизненных начал, победой многочисленной массы слабых и угнетенных над немногочисленной аристократией сильных.

Ницше указывал на то, что личность, преодолев себя, должна стать прекрасным, могущественным сверхчеловеческим типом, который способен сделать жизнь ценной и преисполненной смысла. Поэтому все человеческие действия и мысли должны быть направлены на достижение этого далекого и вместе с тем близкого и реального идеала немецкого философа Фридриха Ницше.

Ключевые слова: жизнь, смысл жизни, философия жизни, нигилизм, воля к власти, сверхчеловек.

Pavlyshyn L. G. The problem of the sense of the life in Friedrich Wilhelm Nietzsche's philosophy. – Manuscript.

Dissertation for degree of Candidate of Philosophical Sciences according to the Speciality 09.00.05 – History of Philosophy. – National pedagogical Dragomanov university. – Kyiv, 2009.

In this dissertation is researched the problem of the sense of life in F. W. philosophy. Spiritual crisis of society of those days made German philosopher to find moral for free man on the way of destruction of traditional values. The orientation of those values destroy humanity and personality. Nietzsche considered that the main condition for perfect man is will to power that doesn't consist in the strivings for rule over the weak man but it means to make weak be strong. German philosopher paid attention to problem concerning the love to other people, mercy and sympathy. These feelings had a great influence on the man of those days. So some doubt about these reasonable evoked an angry blame clergy and average person. Nietzsche thought that the main task of human being consist in being individuality, generous, mighty and high cultural personality. Nietzsche considered that every person must create herself.

The problem of the sense of life was the main task for German philosopher. He wanted to show the real sense of life. Nietzsche thought that would be a superman. This ideal can make our life better and future society will be stronger and perfect. But today many people don't think about their sense of life because they have now time to think about this question. All their dreams are about spiritual richness. Nietzsche thought we must realize that first of all our heart and soul must be better so our life will be better to and as a result we can understand our sense of life.

Key words: life, sense of life, philosophy of life, nihilism, will to power, superman.

Підписано до друку 13.01.2009 р. Формат 60x90/16.

Папір друк. Друк RESO.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. № 173

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
460027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2